Actieblad — APRIL 1995, 106E JAARGANG NR. 2

TEGEN DE KWAKZALVERIJ

UITGAVE VAN DE VERENIGING TEGEN DE KWAKZALVERIJ, VERENIGING TOT EVALUATIE VAN ALTERNATIEVE BEHANDELMETHODEN EN TOT BESTRIJDING VAN DE KWAKZALVERIJ

VSM dolf onderspit bij kort geding

In een kort geding, dat de Alkmaars fabrikant van homeopathische middelen, VSM, heeft aangespannen tegen de Vereniging tegen de Kwakzalverij heeft de vice-president van de Amsterdamse arrondissementsrechtbank de drie eisen van VSM afgewezen en VSM veroordeeld tot het betalen van de proceskosten.

VSM had geëist dat het de vereniging zou worden verboden ongunstige mededelingen te doen over homeopathica en/of de Symphytum-component van het smeermiddel SRL-gelei c.q. Spiroflor/SRL gelei. Deze gelei is overigens geen homeopathisch middel maar de beide wrijfmiddelen zijn goed voor een kwart van de omzet van VSM. De Nederlandse naam van Symphytum is smeerwortel. Bepaalde bestanddelen van de smeerwortel bleken bij dierproeven een kankerverwekkende werking te tonen.

De VSM eiste ook dat de vereniging in het eerstvolgende nummer van het apothekers-vakblad Pharmaceutisch Weekblad een rectificatie zou plaatsen. In dit weekblad hadden voorzitter C.N.M. Renckens en secretaris H. de Vries in een artikel dat in het najaar van 1994 verscheen geschreven "Een bestseller als de SRL-gelei bijvoorbeeld, - waarvan de Symphytum-component in dierproeven kankerverwekkend is gebleken - zal dan hopelijk van de markt verdwijnen".

In het vonnis wordt de eis dat de vereniging geen ongunstige mededelingen over homeopathica mag doen afgewezen. "De discussie dient een zwaarwegend maatschappelijk belang". Daarnaast is, aldus het vonnis het algemeen belang gediend met een openbaar debat over toxische en carcinogene pyrrolizidine-alkaloïden, die voorkomen in planten, waaronder Symphytum. Ook medewerkers van VSM hebben in het verleden in publicaties in het Pharmaceutisch Weekblad gewezen op de aanwezigheid van die stoffen in planten.

Het vonnis werd gewezen door de vice-president van de arrondissementsrechtbank te Amsterdam, mr. U.W. Bentinck. Als advocaat trad voor de vereniging op het bestuurslid mr. Th.J. Douma; procureur was mr. W.D.T.D. Wiarda.

In ons volgende nummer komen wij uitvoerig terug op dit kort geding.

Korte geschiedenis van het Voorhoeve Schwabe Merk (VSM)

De gebroeders Bruinsma, oprichters van onze Vereniging, schreven in 1878 'De kwakzalverij met geneesmiddelen en de middelen om haar te bestrijden', waarin zij hun strategie uitvoerig beschreven en dat daarmee jarenlang de basis zou vormen voor de activiteiten van onze Vereniging. Reeds toen vormden de fabrieksmatig en commercieel bereide kwakzalversmiddelen een zeer belangrijk onderdeel van het kwakzalversbedrijf en het aanpakken van die firma's bezorgde onze voorgangers zeer veel werk. In Van Vegchel's 'Medici contra kwakzalvers', waarin hij de historie van deze strijd beschrijft, vindt men daarvan een goede beschrijving. Een goede prestatie van de Bruinsma's was o.a. de ontmaskering van Dr. Airy, een door de Duitse firma Richter bedachte geneesheer die nooit bestaan heeft. Fraaie beloftes in voorlichtingsmateriaal en reclamemateriaal met talrijke tevredenheidsbetuigingen van gebruikers: de strijd ertegen was taai. Mooi was dan ook, dat de VTK kon onthullen, dat Dr. Airy, volgens Richter een 'geleerd en deskundig man, die helaas te vroeg was overleden', alleen in de fantasie van Richter had bestaan. Agressieve tegen-actie van de firma Richter bleef niet uit. (De Bruinsma's werden vergeleken met de joden, die Christus hadden gekruisigd!)

Beroemd wegens zijn miljoenen-omzet en internationale activiteiten was destijds ook de Engelse firma Holloway, die een zeer intelligent advertentiebeleid voerde en zalf en pillen verkocht.

Net als veel andere firma's proclameerde Holloway ook het één-merk beginsel: 'Gebruik slechts Holloway artikelen en knoei niet met andere middelen'.

Wij kunnen die oude brochure van onze oprichters nog goed gebruiken, want net als in die tijd zijn er ook thans nog kwakzalversbedrijven en veel is hun tactiek niet veranderd. 'Vertrouw op homeopathie van VSM!'. Even professioneel als in het begin van deze eeuw Holloway en Richter opereert thans een expansief en succesvol bedrijf op de kwakzalversmarkt onder de naam VSM. Deze firma is in 1965 ontstaan uit een fusie van een Zaanse apotheek (Herten-Apotheek), die al sinds 1899 in licentie Wilmar Schwabe-homeopathica verkocht, en het Haagse bedrijf Homeopathie Voorhoeve. Het nieuwe bedrijf begon in Zaandam onder leiding van de

(vervolg op pag. 2)

Inhoud

Colofon

Vereniging tegen de Kwakzalverij
Opgericht 1 januari 1881
Correspondentie-adres: Jister 17-19, 8446 CD Heerenveen; tel. 05130-25956

Bestuur:

Voorzitter: C.N.M. Renckens, Hoorn
Secretaris: H. de Vries, Heerenveen
Penningmeester: I.H. Harms, Hardenberg
Leden: drs. P.C. Bügel, Groningen; mr. Th. Douma, Haarlem; I.H. Harms, Hardenberg; C.P. van der Smagt, de Bilt; prof.dr. H. Timmerman, Voorschoten; W.M. Veenema, Joure; H. de Vries, Heerenveen; W. Zijp, Enkhuizen
Adviserend lid: S. Lelie, Middelburg
Redacteur: J.Th. Balk, Keverberg 54, 1082 BE Amsterdam.
Het Actieblad tegen de Kwakzalverij verschijnt 5x per jaar.
Abonnement: *f* 35 per jaar.

Postgiro van de Vereniging: 32237 ten name van Penningmeester van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, Hardenberg.
De contributie bedraagt thans minimaal f 40 zulks met inbegrip van het abonnement op het Actieblad tegen de Kwakzalverij; voor studenten en leerlingverpleegkundigen f 10; begunstiger wordt men door een schenking aan de vereniging van minimaal f 100.

In memoriam prof. dr. F.A. Nelemans

Begin maart overleed op 79-jarige leeftijd prof. dr. F.A. Nelemans. De overledene is voor de Vereniging tegen de Kwakzalverij zeer belangrijk geweest. Toen de vereniging zich - het was in 1979 - in een impasse bevond heeft hij zich sterk gemaakt voor de voortzetting van deze oude en waardevolle vereniging. Samen met dr. Meinsma, prof. Polak, D. Uitterdijk, mr. Holtrop en Lelie schreef hij toen de nota Toekomstverkenningen. Sinds geruime tijd draait de vereniging weer goed. Zonder de inspanning van prof. Nelemans had dat er wellicht anders uitgezien.
Van 1979 tot 1993 heeft de overledene zich als adviseur van het bestuur verdienstelijk gemaakt maar ook toen hij zich in verband met gezondheidsredenen terugtrok bleef hij de verrichtingen van de vereniging aandachtig volgen.
Prof. Nelemans was hoogleraar farmacotherapie in Utrecht en één van de drie redacteuren van Lammers, Nelemans en Siderius een zeer belangrijk farmacologie-leerboek waarmee generaties van artsen zijn opgegroeid. Zijn afstuderende apothekers adviseerde hij altijd met klem lid te worden van onze vereniging.
De Vereniging tegen de Kwakzalverij is dankbaar voor alles wat wijlen prof. Nelemans in de strijd tegen de kwakzalverij heeft gedaan. Hij ruste in vrede.

(vervolg van pag. 1)

jonge apotheker J.L. Fontijn, wiens vader ook al bij het Zaanse bedrijf werkte. De produktie van dat bedrijfje kon echter 'achter op de fiets' worden weggebracht en Fontijn wilde groter worden. Hij had de wind mee, want juist in die jaren begon de bloei van de alternatieve geneeswijzen en Fontijn werd plotseling een veel gevraagd spreker op bijeenkomsten waar het alternatieve genezen in de belangstelling stond.

Snelle groei van VSM te Alkmaar

Hij zelf schreef deze belangstelling ook toe aan de democratiseringsbeweging uit die jaren, waardoor de burger mondiger werd en zelf wel besliste waar en hoe hij zijn genezing nastreefde. VSM leed er niet onder, want in 1981 bereikte het bedrijf al een omzet van 10 miljoen gulden per jaar en verhuisde het naar een groter terrein te Alkmaar. Er werkten toen inmiddels vijftig man personeel. De groei zette fors door: in 1985 was de omzet 12 miljoen, in 1986 16 miljoen, in 1989, met inmiddels 180 man personeel, 33 miljoen. In dat jaar opende NEFARMA-voorzitter Sanders, die VSM overigens niet toeliet tot zijn machtige en invloedrijke organisatie (Die kwakzalvers wilde men er toch liever niet bij hebben!), de uitbreiding van het bedrijfscomplex te Alkmaar met 2600 vierkante meter. Inmiddels beslaat het bedrijfscomplex 8000 vierkante meter. De omzet in 1994 bedroeg intussen 47 miljoen gulden. Bedrijfskundig gesproken is hier dus sprake van een enorm succesvol bedrijf, dat menig ondernemer of belegger tot uiterste jaloezie zou brengen. Het succes is natuurlijk niet uit de lucht komen vallen, men had de tijdgeest en de politiek mee. Jarenlang zat de homeopathie volledig in het ziekenfondspakket, waardoor bij veel artsen met een rationeel voorschrijfpatroon nog altijd een fors en resistent cynisme bestaat tegenover politici en verzekeraars, die roepen, dat er op de geneesmiddelen wel bezuinigd kan worden.

VSM zelf werkte hard aan zijn image en aan dat van de homeopathie. Cursussen, themadagen, workshops, symposia, rondleidingen, documentatiemateriaal enzovoorts, enzovoorts. Men richtte zich zowel tot de leek (Pinkhof wees er in 1917 al op, dat de homeopaat zijn patiënt tot mede-ingewijde maakt) als tot artsen, dierenartsen, tandartsen, therapeuten, drogisterijen en dergelijken. Ook werd een wetenschappelijke Onderscheiding ingesteld, genoemd naar de inmiddels overleden homeopatische nestor Arij Vrijland. Fontijn was tot 1990 algemeen directeur en werd in dat jaar opgevolgd door een directieteam van drie personen: Roosenboom, financieel-economisch directeur, Bech, directeur Commerciële zaken en Dicke, apotheker als directeur Farma. Fontijn was al sinds 1985 voorzitter van NEHOMA, een lobby-club, die de regelgeving zo wilde bevorderen, dat nieuwe mededingers op de profijtelijke markt beter geweerd konden worden, al staat het in de statuten van NEHOMA iets anders geformuleerd.

"Ziekte is een vastgelopen zelfherstel"

VSM is intussen Fontijn nog niet echt vergeten, want zij kende de Arij Vrijland Onderscheiding 1994 maar aan hemzelf toe! Er viel niemand te bedenken, die de homeopathie zo zeer had bevorderd als Fontijn en de werknemers van VSM profiteren er immers nog dagelijks van. De veelbelovende Dicke heeft inmiddels het voorzitterschap van NEHOMA van Fontijn overgenomen - ach wat is die wereld klein - en heeft bij zijn aantreden kortweg zijn brede visie op de geneeskunde weergegeven. De verslaggever van het *Pharmaceutisch Weekblad* (1994, p. 1206) noteerde uit zijn mond: *"Ziekte is een vastgelopen zelfherstel, en homeopathische en fytotherapeutische middelen ondersteunen en bevorderen zelfherstel. Deze middelen zullen niet alléén de oplossing zijn: ook rust, een goed gesprek en bijvoorbeeld fysiotherapie zijn belangrijk. Dicke: "Een invasieve therapie is eerder een belemmering voor zelfherstel".*

Wat een heerlijke simpele visie op genezen en ziek-zijn: uw buurvrouw zou het niet beter hebben kunnen zeggen. De laatste passage over de schadelijkheid van invasieve therapie zou natuurlijk aanleiding kunnen zijn voor een strafklacht wegens smaad jegens de kwakzalver. Dicke zegt hier niet minder dan dat operaties schadelijk voor de gezondheid zijn! Voor ondergetekende vormen operatieve ingrepen een belangrijk en onmisbaar onderdeel van zijn medisch handelen en datzelfde geldt voor duizenden andere snijdende specia-

specialisten. De bijdrage van de moderne heelkunde aan het welzijn van de mens is enorm en boven elke twijfel verheven: dagelijks ondergaan in ons land honderden mensen operaties, die regelrecht levensreddend zijn. Maar volgens Dicke is de kankerchirurgie, de traumatologie, de keizersnede, blindedarm-operatie, enz. eerder een belemmering voor het herstel dan een bijdrage! Wij hebben hier niet meer te maken met slechtheid, maar met domheid en de lezer beslisse wat nu eigenlijk erger is. Hoe dat ook zij, één ding staat vast: met dit soort coryfeeën in de leiding lijkt de toekomst van VSM nog vele jaren veilig gesteld. De Nederlander slikt het wel.

C.R.

Verenigd Europa en de homeopathie

Van Euro-skepticisme geen spoor

Alweer enkele jaren geleden schreef Martin van Amerongen een vrolijk stukje onder de titel *Een oorlogsverklaring aan de romantiek.* Het stukje, dat later is opgenomen in de bundel Een helleveeg, bevat een liefdesverklaring aan het Europa van de vele verschillende nationaliteiten. De auteur kankert er lustig op los: 'Eigenlijk heb ik helemaal niet zo'n zin in een geüniformeerd Europa waarin ik mijn steak *au poivre* in restaurant *In den Dorschvlegel* op de Keyserlei met een *ecu* moet betalen'. Met sardonisch genoegen herinnert Van Amerongen zijn lezers aan een CBS-documentaire uit het begin van de jaren tachtig, waarin werd voorgerekend, dat de Europese illusie precies honderdvijftig dollar per parlementair uitgesproken woord kostte: Met andere woorden, zo gauw een Europarlementariër zegt: "Mister chairman, I shall be brief...." wijst de kassa reeds 900 dollar aan. Er is door het ontstelde Europese Parlement onmiddellijk een commissie geïnstalleerd die na maximaal 900 dollar spreektijd besloot een half miljoen gulden voor een positieve film over Europa beschikbaar te stellen".

Het ongenoegen over de enorme kosten, die het lidmaatschap van de Europese Unie met zich meebrengt, leeft ook bij onze tegenwoordige regering. Eind december 1994 sprak minister van financiën Zalm van de zorgelijke situatie, dat Nederland niet het rijkste land van de EU is, maar wel de grootste nettobetaler. Nederland betaalt dit jaar 4,4 miljard gulden meer aan de EU dan het in de vorm van subsidie terug ontvangt. Dat bedrag dreigt op te lopen tot 6 miljard in 1999. Ook minister-president Kok deelt de mening van zijn penningmeester: op 20 januari 1995 eiste Kok dat de EU financiële meevallers niet uitgeeft, maar teruggeeft aan de lidstaten. Hebben al die enorme uitgaven dan helemaal geen voordelen voor de Nederlandse consument c.q. patiënt? Jawel, hier is toch enig goed nieuws te melden. Na een voorbereidingsperiode van 37 jaar, namelijk vanaf 1965 toen al werd vastgelegd, dat geneesmiddelen pas dan op de markt mogen komen als ze van tevoren zijn geregistreerd, is de EU er dan in geslaagd om Richtlijn 92/73/EEG vast te stellen, waarin richtlijnen voor het registreren van homeopathische middelen zijn aangegeven! Daarnaast heeft Nederland nu officieel besloten te gaan deelnemen in het COST B4 project over niet-conventionele geneeswijzen.

Wat betekent deze richtlijn voor ons?

Wat deze richtlijn voor ons land gaat betekenen, werd in de rubriek Farmacie en samenleving van het *Pharmaceutisch Weekblad nr. 45* van eind oktober 1994 uitvoerig beschreven door VWS-ambtenaar mr. drs. J.A. Lisman. Op verzoek van de redactie gaven NEHOMA (anoniem) en Vereniging tegen de kwakzalverij (Renckens en De Vries) in datzelfde nummer commentaar op de nieuwe wettelijke regeling voor homeopathica. Voor details zij de geïnteresseerde lezer verwezen naar het oorspronkelijke artikel, maar kortweg komt de regeling neer op een indeling in drie categorieën. De eerste categorie is die van de zogenaamde sumplicia: middelen, die uitsluitend uitwendig of oraal mogen worden toegediend, die uit één stof bestaan, en die zo ver verdund zijn, dat ze gegarandeerd onschadelijk zijn. Voor deze categorie middelen vindt, krachtens artikel 7 van de Richtlijn, geen enkele toetsing plaats met betrekking tot de werkzaamheid, maar er bestaat ook een absoluut verbod op het noemen van een therapeutische indicatie. Het betreft in de praktijk een kleine groep middelen, die na de bekende individuele diagnostiek door de klassiek werkende homeopaat kan worden voorgeschreven.

De tweede categorie (genoemd in artikel 9) is die van de zogenaamde complexmiddelen, waarvoor geldt dat ze in principe geschikt zijn voor zelfmedicatie (Hahnemann draait zich gedurig om in zijn Parijse graf). Voor deze produkten, die wel een therapeutische indicatie zullen mogen voeren, zal de werkzaamheid dus moeten worden aangetoond. Nu zou men denken, dat daarvoor in de moderne farmacologie uitstekende methoden bestaan, maar dat zou, aldus Lisman, de facto een blokkade betekenen voor een grote groep homeopathische middelen.

Hoe de werkzaamheid te bewijzen?

"So what?" horen wij u denken. Maar, nee, aldus de VWS-technocraat, "deze optie is geen reële". De registratieprocedure zal weliswaar overeenkomsten vertonen met de registratie van 'allopathische middelen' (Lisman dixit), maar er zal verschil worden gemaakt in de wijze waarop de werkzaamheid bewezen zal moeten worden. In de nog te ontwerpen ministeriële regeling zullen speciale, op homeopathische leest geschoeide regels worden ontworpen, waarbij "te denken valt aan verwijzingen naar de homeopathische literatuur en monografieën". Dan is er nog een 'restgroep', die niet voor de vereenvoudigde procedure in aanmerking komt, maar die ook niet geschikt is voor zelfmedicatie. De volledige inwerkingtreding wordt niet verwacht voor het jaar 2000, aldus Lisman.

In haar commentaar schrijft NEHOMA ingenomen te zijn met de voorgenomen regelgeving, die volgens haar recht doet aan het bijzondere karakter van de homeopathische uitgangspunten. NEHOMA heeft zich, via de kantlijn, al lang sterk gemaakt voor deze Europese regelgeving en had bovendien al vanaf 1988 haar eigen systeem, de NPI, waarin complexmiddelen ter toetsing konden worden aangeboden. Deze groep is niet zo zeer gezien het "bijzondere karakter van de homeopathische uitgangspunten", maar natuurlijk wel commercieel het meest interessant! (Wij blijven het toch vreemd vinden, dat de idealisten van NEHOMA meer aan hun handel denken, dan aan de klassieke homeopaten, die al die tijd met niet getoetste simplicia hebben moeten doormodderen. Je verbaast je er gewoon over, dat dat nog wel eens goed ging, maar dat terzijde.)

Pseudo-homeopathisch wrijfmiddel

Uw vertegenwoordigers verwoordden gemengde gevoelens bij de nieuwe wettelijke regeling. Het liefst hadden wij natuurlijk in het geheel geen registratie, omdat elke vorm van registratie bij de leek de gedachte kan doen postvatten, dat het hier om werkzame geneesmiddelen zou gaan, terwijl de homeopathica immers "volstrekt onwerkzaam en nutteloos zijn". Tegen de registratie van de simplicia is natuurlijk weinig bezwaar te maken en de nadruk op de gewenste

veiligheid zou ook nog zijn goede kanten kunnen hebben. Als voorbeeld noemden wij de SRL-gelei (een pseudo-homeopathisch wrijfmiddel tot voor kort aangeprezen tegen gewrichtsklachten, beenbreuken, eczeem in de gehoorgang, voorhoofdsholte-ontsteking en aambeien: *"bien étonnés de se trouver ensemble"*, zou Benveniste zeggen), waarin het in dierproeven kankerverwekkend gebleken Symphytum als nauwelijks verdunde tinctuur aanwezig is. Voor de registratie van de complexmiddelen eisten wij, dat er absoluut geen concessies aan de bewijsvoering gedaan zouden mogen worden. Gewone klinisch-farmacologische proeven, dubbelblind en niets anders. Als tweederangs homeopathische literatuur wordt geaccepteerd, dan zou de hele registratie toch werkelijk bijzonder weinig voorstellen.

Twee alterneuten afgevaardigd

In mijn toespraak op de jaarvergadering van oktober jongstleden meldde ik u reeds, dat wij hadden vernomen, dat ons land zou gaan deelnemen aan het Cost project met betrekking tot het wetenschappelijk onderzoek van niet-conventionele behandelwijzen. De geruchten, dat ons land een pro-alternatieve onderzoeker zou afvaardigen naar het managementcomité van dat Europese project, brachten ons ertoe een brief aan de minister van VWS te richten, waarin wij daartegen bezwaren aanvoerden. Inmiddels is bekend geworden, dat Nederland in alle stilte het Memorandum of understanding heeft ondertekend op 29 september 1994.

De namen van de twee landgenoten, die over de in te dienen onderzoeksprojecten gaan meebeslissen, zijn inmiddels ook bekendgemaakt: het zijn *hardcore* alterneuten. De eerste, wiens naam al medio 1994 circuleerde is de voor onze lezers niet onbekende dr. C.W. Kramers, als epidemioloog verbonden aan de vakgroep Algemene gezondheidszorg van de Rijksuniversiteit te Utrecht[1]). Hij is daarnaast echter vooral redacteur van het kwakzalversblad *Tijdschrift voor Integrale Geneeskunde (Actieblad* juni 1992) en wetenschappelijk adviseur van de Vereniging van Homeopathische Artsen Nederland, die daardoor straks een makkelijke entree zullen vinden als zij willen mee-eten uit de Europese ruif, die 21 miljoen ecu (44 miljoen gulden) bevat!

De tweede Nederlandse vertegenwoordiger is de heer J.H. Engelbart, anaesthesist en acupuncturist. Deze werd opgeleid tot anaesthesist in het Wilhelmina Gasthuis te Amsterdam en was geruime tijd verbonden aan het AMC als hoofd van de pijnpoli aldaar[2]). Na een, naar verluidt onvrijwillig vertrek uit die functie, is hij thans woonachtig in België, waar hij zegt werkzaam te zijn in Utrecht. Bij navraag op het secretariaat van de hoogleraar anaesthesiologie van het AZU blijkt men daar nooit van hem te hebben gehoord.

Het is ongehoord, dat minister Borst een dergelijke eenzijdige delegatie naar het COST B4 managementcomité heeft afgevaardigd. En dat terwijl zij in haar vorige leven, als voorzitter van de Gezondheidsraadcommissie over het wetenschappelijk onderzoek van alternatieve behandelwijzen, nog zo treffend had vastgesteld, dat het goed mogelijk is onderzoeksmethoden te ontwikkelen, die zowel voor alterneuten als regulieren aanvaardbaar zijn. Het zou dus minimaal in de rede hebben gelegen als zij, indien Nederland toch zou deelnemen aan dit twijfelachtige initiatief, bijvoorbeeld een regulier en een alternatief onderzoeker zou hebben afgevaardigd.

Het bestuur van de Vereniging tegen de Kwakzalverij heeft zich op 20 januari 1995 met een brief gericht tot de vaste kamercommissie voor de Volksgezondheid om zich over deze blunder van de minister te beklagen (zie hieronder; op pag. 11 het antwoord van de minister). Minister Zalm zal misschien niet ontevreden zijn, dat ons land via dit project weer enkele miljoenen uit de EU-pot terugsluist, maar wij delen dat gevoelen allerminst.

1) Kenmerkend citaat: "Cardiodoron is een middel, dat bij aandoeningen van hart en bloedvaten wordt toegepast. Het wordt bereid uit de bloemen van twee in bepaalde opzichten 'tegengestelde' planten: de primula en de ezelsdistel. Een spoortje van het giftige bilzenkruid completeert het geheel".

2) Kenmerkend citaat: "Acupunctuur volgens (traditionele acupunctuursyndromen is, merendeels op geleide van symptomatiek geduid volgens de westerse geneeskunde, gericht op hetstel van het '5 fasen evenwicht' met betrekking tot het desbetreffende meridiaansyndroom, om in dat kader het geneesproces - gerelateerd aan de westers geduide symptomatiek - te bevorderen".

Protest tegen afvaardiging van alternatieven

De Vereniging tegen de Kwakzalverij heeft zich met de hierna volgende brief gewend tot de Vaste Kamercommissie voor de Volksgezondheid.

Sinds 1993 loopt in de Europese Unie het zogenaamde COST project B4. De afkorting COST staat voor: European Co-operation in the field of Scientific and Technical Research. Het project B4 betreft onderzoek van 'unconventional medicine', enerzijds de kosten-baten aspecten en daarnaast zijn socioculturele betekenis alsmede onderzoek naar werkzaamheid en schadelijkheid. Aanvankelijk deden elf landen mee aan het project en inmiddels heeft ook de Nederlandse regering besloten tot deelname: op 29 september 1994 heeft zij het Memorandum of Understanding ondertekend.

Vast staat, dat diverse landen sterk pro-alternatief denkende onderzoekers hebben afgevaardigd. Met name de Duitse, Zwitserse en Britse gedelegeerden behoren tot die categorie. Wij hebben er dan ook begin september 1994 bij de minister van VWS op aangedrongen dat ons land er voor zou kiezen een kritisch onderzoeker af te vaardigen. Als vooral gekozen wordt voor mensen, die zich onttrekken aan het gewone forum van de reguliere 'scientific community', dan gaan alternatieve artsen oordelen over alternatieve onderzoeksvoorstellen en dan ontstaat het weinig aanbevelenswaardige fenomeen van slagers, die hun eigen vlees keuren!

Inmiddels hebben wij moeten vernemen, dat de minister als Nederlandse vertegenwoordigers in het managementcomité van COST B4 twee alternatieve artsen heeft benoemd, een in België woonachtige acupuncturist-anaesthesist en een anthroposofisch epidemioloog met homeopathische opvattingen. Wij betreuren deze keuze van de minister ten zeerste en willen daarover bij u ons beklag doen. De steeds grotere meerderheid van pro-alternatief denkende artsen in de leiding van COST B4 zal er zeker toe leiden, dat een- en andermaal getracht zal worden de werkzaamheid van alternatieve geneeswijzen aan te tonen. Dat dat een kansloze onderneming is, dat is in ons land al afdoende aangetoond door de analyse, die het bureau Research voor Beleid in 1990 in opdracht van WVC maakte van alle WVC-gesubsidieerd onderzoek naar alternatieve geneeswijzen in de jaren tachtig. U kent het resultaat: de opbrengst bleek feitelijk nihil[1]).

De miljoenen ECU's, die beschikbaar zijn kunnen beter besteed worden aan onderzoek naar de keerzijden van het alternatief genezen en aan de inzet van sociaalwetenschappelijke onderzoeks-

methoden naar de populariteit van dit hedendaags obscurantisme in de geneeskunde. In ons land zou bijvoorbeeld de antropologisch georiënteerde werkgroep Magie en Geneeskunde zeer nuttig werk kunnen verrichten.

Door de beslissing van de minister van VWS om namens Nederland alternatieve artsen te benoemen wordt de kans verder vergroot, dat de gereserveerde 21 miljoen ECU (44 miljoen gulden) volledig op zal gaan aan tot mislukken gedoemd effectiviteitsonderzoek en valt te vrezen dat het COST B4 project zal ontaarden in een propaganda-machine voor alternatieve geneeskunde!

Steeds bereid tot een nadere toelichting, tekent met de meeste hoogachting, namens de Vereniging tegen de Kwakzalverij,

C.N.M. Renckens, voorzitter.

1): Elst CA van. Evaluatie Onderzoeksbeleid Alternatieve Geneeswijzen. Eindrapport. Leiden: Research voor Beleid, 1990. Zie ook blz. 11 van dit Actieblad.

Moest dat nu zó, o Consumentenbond?

In juli 1994 verraste de Consumentenbond zijn leden met een artikel in de Consumentengids over "medische handboeken" voor leken. Er werden er 14 getest, waarbij vooral werd gelet op de informatie over kinderziekten en de adviezen voor zelfhulp aan ouders van zieke kinderen. Zeven van deze werkjes hadden betrekking op homeopathie, merkwaardigerwijs door de auteur van het artikel ook *medische* handboeken genoemd. De normale boeken werden besproken door twee regulier werkende artsen, de homeopathische door één homeopathisch arts. Over de waarde van de homeopathie als zodanig werd geen uitspraak gedaan, omdat "de keuze voor gewone geneeskunde of homeopathie immers een kwestie van persoonlijke voorkeur is", aldus het artikel.

Een onbegrijpelijk standpunt en ongewoon voor de Consumentenbond, die anders toch juist het publiek pleegt te waarschuwen tegen de aanschaf van nutteloze produkten, zeker wanneer er ook nog gevaarlijke kanten aan zitten zoals bij kwakzalverij. Door deze houding worden leken gemakkelijk in de waan gebracht dat homeopathie een volwaardig alternatief voor de reguliere geneeskunde kan bieden en hun arme kinderen mogen het gelag betalen. Uit niets in het artikel bleek dat ouders er verstandiger aan doen de homeopathieboekjes links te laten liggen zodat ze niet in de verleiding komen om de vele aanbevolen homeopathische middelen tegen koorts toe te passen of op homeopathische wijze het "innerlijk evenwicht" van hun peuters te herstellen. Of, wat nog erger is, hun kinderen niet te laten inenten omdat "de jonge lichamen niet goed zijn ingesteld op de doses min of meer giftige vreemde eiwitten, die hun te pas en te onpas worden toegediend" (aldus het enige als matig beoordeelde homeopathieboek).

De boekjes werden niet alleen beoordeeld op volledigheid, gemak, duidelijkheid, bruikbaarheid en uiterlijk, maar ook op "juistheid". Wat moet een consument zich voorstellen bij de mededeling dat het boek "homeopathie in de praktijk" beduidend juister is dan "homeopathie juist voor kinderen" (binnen de homeopathie zijn diverse stromingen te onderscheiden) en even juist als een aantal reguliere voorlichtingsboeken? In het als beste koop beoordeelde homeopathieboekje zijn nota bene alle aanbevolen middelen van één en dezelfde firma. Het is een raadsel wat de Consumentenbond bewogen heeft om zich zo weinig kritisch op te stellen. Het laten bespreken van homeopathische handboeken door homeopathische artsen is volgens de voorzitter van onze vereniging te vergelijken met slagers die hun eigen vlees keuren. Het valt te hopen dat de leden van de Consumentenbond in het vervolg op een wat objectievere wijze zullen worden voorgelicht over alternatieve geneeswijzen.

En nu de Amerikaanse zusterorganisatie

Dat het ook anders kan wordt aangetoond door de Amerikaanse zusterorganisatie van de Consumentebond, the Consumers' Union. In the Consumers Reports, de Amerikaanse Consumentengids, verscheen al in januari 1987 een uiterst kritisch artikel over homeopathie.

Na een boeiend overzicht gegeven te hebben van de geschiedenis van de homeopathie, met haar grote bloei in de negentiende eeuw en haar vrijwel volledige neergang in het begin van de twintigste, beschrijft de auteur hoe de "back-to-nature-movement" en de groeiende preoccupatie van het publiek met alles wat maar het etiket "natuurlijk" kreeg opgeplakt, nieuw leven blies in de stervende behandelmethode. Hoewel er nooit een geneeskrachtige werking van werd aangetoond, wat van reguliere medicamenten voor toelating wel wordt geëist, hebben homeopathica in de VS sinds 1938 een legale status; via een wet die senator Royal Copeland, die tevens homeopathisch arts was, door het Congres loodste. Homeopathische middelen mogen alleen op recept worden afgeleverd, maar er zijn in de VS slechts een paar honderd homeopathische artsen en dierenartsen. De laatste jaren is er echter een sterk toegenomen gebruik door allerlei zich homeopaat noemende kwakzalvers die zich op het gat in de markt hebben gestort, terwijl ook de illegale vrije verkoop enorm is gegroeid. De Consumers' Union vond bij een onderzoek in reformhuizen en postorderbedrijven een groot aanbod van homeopathische middelen voor ernstige ziekten zoals hartaandoeningen, nierkwalen en kanker. Slechts in uitzonderingsgevallen grijpt de overheid in.

De schrijver van het stuk noemt het opvallend dat de enorme propaganda voor homeopathische middelen in strijd is met het voornaamste uitgangspunt van de homeopathie: de zorgvuldige aandacht waarmee voor iedere patiënt afzonderlijk het passende middel wordt gezocht. Het artikel wordt besloten met de vaststelling dat alle geneeswijzen waarbij, net als in de homeopathie, onwerkzame middelen worden gebruikt - of ze nu worden voorgeschreven door artsen of door kwakzalvers - een potentieel gevaar voor de patiënt inhouden: "ineffective drugs are dangerous drugs when used to treat serious or life-threatening disease". Tenslotte roept de auteur de federale overheid op om de bestaande wetgeving aan te passen en de eisen van werkzaamheid, veiligheid en afwezigheid van onhoudbare claims, die wel voor andere geneesmiddelen gelden, ook van toepassing te verklaren op homeopathica.

C.P. van der Smagt.

De Bilt, januari 1995.

HELP MEE EEN VUIST TE MAKEN TEGEN HET OPRUKKENDE KWAAD VAN DE KWAKZALVERIJ!

WORD LID VAN DE VERENIGING TEGEN DE KWAKZALVERIJ.

Over de ontvangst van 'Hedendaagse kwakzalverij'

'Schlagt ihn Tod, den Hund! Es ist ein Rezensent', aldus een klassiek geworden uitroep van Goethe. Ik had mij nog altijd voorgenomen eens een nabeschouwing te schrijven op alle reacties en recensies, die mijn in 1992 verschenen boekje 'Hedendaagse kwakzalverij' (Uitg. Prometheus) heeft opgeroepen. Ik heb besloten daarvan af te zien. Het is eigenlijk *not done* om met recensenten in discussie te gaan en over alle aandacht die het boek heeft gekregen ben ik allerminst ontevreden. De beste recensie was van de hand van hoofdredacteur Dunning van het *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde.* Hij noemde het boekje "een handzaam, zakelijk geschreven voorlichtingsboek, dat een sieraad voor iedere wachtkamer zou zijn". Wij hadden het zelf niet beter kunnen zeggen. Een bijna voorspelbaar dieptepunt vormde de bespreking in *NRC/Handelsblad* door Wim Köhler. Daaruit één citaat: "Verbazingwekkend dat iemand een boek kan schrijven over zaken die hij niet praktiseert, ...". Alsof een goed criminoloog beslist regelmatig uit stelen of moorden zou moeten gaan!

In plaats van het recenseren van de recensies wil ik liever volstaan met het afdrukken van een brief van Gerard Reve over mijn boek. Ik had destijds een kortdurende en abrupt geëindigde correspondentie met de inmiddels naar Frankrijk verhuisde burgerschrijver en was benieuwd naar het oordeel van deze volgens Stuiveling 'uit de na-oorlogse literatuur niet meer weg te denken schrijver'. Wij wensen u veel plezier!

C.R.

Brief van Gerard Reve

'La Grâce, Le Poët-Laval 26160 La Bégude de Mazenc,
6 mei 1993

Zeergeleerde Heer,

Dank voor Uw zeer rake boek tegen de charlatans en oplichters, dat ik meteen na ontvangst gelezen heb. Misschien dat het iets uithaalt, maar in geen geval veel. De zeer weinige resultaten berusten op magie, dat wil zeggen op de magische kracht van de Wil. De kennis van al die gevaarlijke knoeiers is vrijwel nihil, en zij weten van magie niets af. Alles wordt door elkaar gehaald, zodat het voor mensen met gezond verstand een vernedering wordt hun betoog te ontzenuwen. Maar die algehele wanorde heerst ook in de politiek, in de zogeheten sociale wetenschappen, in de studie van kunst, van psychische processen, van geschiedenis, van religie, etc. Opinie neemt nu de plaats in van kennis. Ik ga tegenwoordig met niemand meer een debat aan. Als iemand mij nu vraagt Gerard kun jij mij vertellen hoe jij over religie (politiek, kunst, moraal, de zogeheten paranormale verschijnselen, de astrologie, enz., enz.) denkt, dan antwoord ik nu: 'Waarom zeg je niet eerlijk: "Gerard ik wil jou iets vragen over iets wat mij niet interesseert en nooit zal interesseren, waarin ik mij nog nooit verdiept heb en nooit zal verdiepen maar wil jij dat allemaal tot schor wordens toe uitleggen terwijl ik uit het raam kijk en niet naar je luister"?'

Het geloof in kwakzalverij loopt volkomen parallel met al het andere bijgeloof, waarvan ik betwijfel of u dat ook zoudt aanvallen: het bijgeloof volgens hetwelk de IRA, het ANC, Lichtend Pad (kort geleden nog de Rote Armee Fraktion) en het Socialisme bevrijdingsbewegingen zouden zijn; dat de grote religies stagnaties zijn in de ontwikkeling van de menselijke beschaving; dat mensen boven een bepaalde inkomensgrens slecht zijn en moeten worden uitgeroeid; dat zwarten onbedorven natuurkinderen zijn en de blanken uitgebluste en cultuurloze egoïsten; dat het bezit van eigen huis en erf een misdaad is, etc.

Ik ben nog nooit één socialist tegen gekomen die een boek gelezen had of zich ergens in had verdiept. Een socialist hoeft dat ook niet te doen, want hij weet alles.

Er bestaat een ware schat van literatuur van de laatste 150 jaar (Flammarion, Heymans, Kieser ('s Archiv), Schopenhauer) over de zogeheten paranormale fenomenen (helderziendheid in ruimte en tijd, naar verleden en naar toekomst; verschijningen (van levenden en vooral stervenden aan levenden), materialisatie en telekinese (inclusief de zogeheten Poltergeiste), hoewel zeldzamer dan al het andere: al die verschijnselen zijn helaas echt - daar is niets aan te doen. Vandaar de woede en de jacht en de verdachtmakingen. Ik heb liefst aan zeven socialisten of vrijdenkers die allen beweerden dat ze lezen en schrijven konden, de lezing aanbevolen van Schopenhauers opstel (in de Pererga): Ueber das Geistersehen und alles was damit Zusammenhängt (1853). Maar niemand is het gaan lezen. U kunt het in elke grote bibliotheek vinden.

U om te beginnen een ongestoord leesgenot toewensend, ben ik, met goede wensen voor u en de uwen en voor uw zegenrijke arbeid,

Uw Gerard Reve.

Homeopathie en wetenschappelijk onderzoek

Het onderzoek van de celbioloog Van Wijk

In de praktijk van wetenschappelijk onderzoek is het gebruikelijk dat objectieve waarnemingen aanleiding zijn tot theorievorming, gevolgd door een reeks experimenten waarvan de resultaten de opgestelde hypothese kunnen bevestigen dan wel kunnen verwerpen. Bij pseudowetenschappen is er geen sprake van de opeenvolging 'waarneming → theorievorming → experimenten'. Niet zelden blijft het bij theorievorming, worden er soms experimenten uitgevoerd, maar kunnen de uitkomsten van deze experimenten nauwelijks gebruikt worden bij gebrek aan waarnemingen. In feite hebben pseudowetenschappen veel gemeen met 'science fiction': de theorie is het begin, waarnemingen ontbreken. De 'theorie' leidt uiteindelijk tot de meest fantastische consuquenties, vooral als de theorie enigszins consequent wordt uitgewerkt.

De homeopathie als pseudowetenschap

De homeopathische leer is een typisch voorbeeld van een pseudowetenschap. Zonder een reeks van objectieve waarnemingen wordt een theorie opgesteld, het 'similia principe'.

In een beschouwing in het *Pharmaceutisch Weekblad* van 9 december 1994 ter gelegenheid van een jubileumbijeenkomst van Nehoma (Nehoma is de overkoepelende organisatie van homeopathische en fytofarmaceutische bedrijven) wordt door de aanhangers van de leer der homeopathie gezegd dat bij homeopathische middelen geen effecten worden waargenomen. De consequente uitwerking van het 'similia-principe' en de daaraan gekoppelde ideeën van de effecten van zeer hoge vergunningen leidt, zoals verwacht, tot de fantastische consequentie dat een vloeistof (of zelfs vaste stof) waarin geen enkele molecule van de veronderstelde actieve stof meer aanwezig is, een therapeutisch resultaat kan veroorzaken. Natuurlijk, Hahnemann (en zijn navolgers) zei (zeggen) dat er sprake zou zijn van waarnemingen waarvoor een sluitende verklaring voor de theorievorming ontbrak. Dit berust op een misverstand: er is bij deze zogenaamde waarnemingen niet sprake van *objectieve waarnemingen* die bij *herhaling* worden gedaan. Tot op de dag van vandaag is niet vastgesteld dat met op de homeopathische theorie en praktijk bereide middelen een therapeutisch effect kan worden verkregen. Pas als zo'n effect vaststaat (de waarneming), heeft het zin aandacht aan theorievorming te schenken.

Inderdaad, aanhangers van de homeopathie verwijten hun tegenstanders, zonder enige reden overigens, dat deze hun 'leer' verwerpen, omdat ze niet aan de theorie willen. Maar ook dat is een misverstand. Deze tegenstanders zijn er op uit eerst een effect te zien; daarna is er de tijd voor theorievorming en experimenten.

Homeopathie en wetenschappelijk onderzoek

Een flink aantal jaren geleden probeerde ik met professor Ariëns, net als ik een verklaard scepticus ten aanzien van de homeopathie, met VSM tot een onderzoek te komen dat *de aard van waarnemingen* (in de zin zoals hierboven bedoeld) zou kunnen krijgen. We wilden vaststellen, door gebruik te maken van specifieke antilichamen, dat er in 'homeopathische verdunning' toch nog zo iets als een afdruk van de oorspronkelijke stof zou zijn. Er zou gebruik worden gemaakt van echte blanco's, de experimenten zouden door een onafhankelijk laboratorium 'klinisch' worden uitgevoerd. Het gesprek met de wetenschappelijke directie van VSM werd gevoerd in het bijzijn van dr. R. van Wijk, celbioloog (Medische Faculteit, Universiteit Utrecht), adviseur van VSM.

Het gesprek leidde tot niets. VSM gaf al zoveel geld uit aan research, zei men, en eerst zouden de resultaten van een groot onderzoek uitgevoerd door Van Wijk en zijn collegae worden afgewacht. Inderdaad, Van Wijk heeft met VSM-steun inmiddels een groot programma uitgevoerd en recentelijk verscheen de publikatie "Cultured mammalian cells in homeopathy research; the similia principle in self-recovery". De publikatie, een boekwerk van 230 pagina's, werd door de Universiteit van Utrecht gepubliceerd en kreeg in de dagbladen veel aandacht. Door VSM wordt het werkstuk in De Volkskrant van 12 november 1994 begroet met "een belangrijke stap" vooruit, terwijl VSM gelijk meedeelde het onderzoek verder te zullen steunen (en ik had toch zo gehoopt nu eens aan de beurt te zijn).

VSM heeft uiteraard gelijk in het getoonde enthousiasme. Velen zullen immers geloven wat sommige kranten suggereerden: een bewijs voor de werkzaamheid van de homeopathie. Natuurlijk is dat niet waar. En Van Wijk realiseert zich dat, gezien enkele uitspraken die in dagbladen verschenen. Maar tegelijkertijd weet hij ook op welke manier VSM de publikatie gebruikt. Net zoals de bekende Benveniste-publikatie destijds volstrekt ten onrechte zoveel positieve reacties veroorzaakte, net zoals de publikatie van Knipschild *et al.* enige jaren geleden velen deed geloven "Zie je nou wel, homepathie werkt!". Wetenschappers zouden zich veel meer de reikwijdte van hun publikaties en uitspraken moeten realiseren dan ze veelal doen.

Het onderzoek van Van Wijk

Wat hebben Van Wijk *et al.* gedaan? Men wil zo graag het similia-principe bewijzen, de theorie waarop het bouwwerk van de homeopathie berust. Ze behandelen culturen van geïsoleerde cellen met een schadelijke concentratie van een metaalzout (cadmium of arsenicum) of brachten de cultuur op een schadelijk hoge temperatuur. Vervolgens werd waargenomen dat er bij de cellen snel sprake was van gewenning. Bovendien stelde men vast dat culturen die bloot waren gesteld aan een schadelijke dosis cadmium (ionen) zich sneller herstellen als tijdens de herstelfase een lage concentratie van hetzelfde cadmium aanwezig is.

Het similia-principe werkt, zo wordt bijna gejuicht. Maar Van Wijk *et al.* weten maar al te goed dat hun waarnemingen niet zoveel om het lijf hebben. Adaptatie van biologische systemen aan toxische invloeden is een maar al te bekend fenomeen. Bacteriologen weten daar van mee te praten; de multiresistente bacteriestammen vormen een groot probleem. Maar er zijn ook hogere organismen die op een vergelijkbare manier reageren: er zijn zelfs insekten die niet meer kunnen leven zonder DDT. Inderdaad, ook bij farmacodynamische effecten (effecten op lichaamseigen cellen, in tegenstelling tot effecten bij chemotherapeutische zoals bacteriële stoffen) is er sprake van snelle gewenning. In die gevallen berust het effect op up- of downregulatie; een stimulans van de receptor maakt deze receptor minder gevoelig, terwijl er bij een blokkade het omgekeerde gebeurt. In de farmacotherapie zijn er belangrijke consequenties; bij de toepassing van blokkers (b.v. de bekende beta-blokkers) mag de therapie niet abrupt gestopt worden, omdat het receptorsysteem overgevoelig is geworden. En wat te denken van de vele werkelijk verslaafde, aan welk middel dan ook, mensen? Hier werkt een vergelijkbaar principe.

Het grootste deel van de studie van Van Wijk beschrijft de mogelijke verklaring van het ontstaan van de resistentie, de inductie van de zogenaamde 'heatshock proteins' (*hsp's*): eiwitten, die door een cel worden geproduceerd onder invloed van een schadelijke stof of schadelijke omstandigheden (hitte b.v., vandaar de naam). Dit deel van het werk, hoe zorgvuldig ook uitgevoerd, voegt eigenlijk niets toe. De *hsp's* zijn bekende celfactoren; over de precieze rol van de *hsp's* is evenwel nog lang niet alles begrepen. Het eventuele belang van de studies betreft de resistentie, maar daar blijkt ook dus niets nieuws onder de zon te zijn, zeggen deskundigen.

Het werk dat gepubliceerd wordt, ziet er technisch goed uit. Het valt wel op dat de auteurs regelmatig over effecten spreken, zonder aan te geven dat er sprake is van statistische significantie, hetgeen nogal ongebruikelijk is in wetenschappelijke publikaties.

Kritiek op het werk van Van Wijk

Celbiologen blijken van mening te zijn dat Van Wijk niets bijzonders heeft gemeten. Natuurlijk denkt Van Wijk daar anders over, maar ook volgens de literatuur, zoals die in de publikatie door de auteurs zelf wordt aangehaald, lijkt hij daar weinig reden voor te hebben.

Er zijn een aantal aspecten die wèl zeer opvallend zijn. De auteurs lijken niet het 'echte' homeopathische principe te volgen: cadmium wordt met cadmium bestreden. Dat zij zo. Onbegrijpelijk is het dat waar de aanhangers van de homeopathie zo vaak spreken van "heel de mens" en "niet een ziekte maar een zieke wordt behandeld", nu hun gelijk proberen te halen door geïsoleerde cellen te bestuderen. Vreemd.

Maar er is nog een veel serieuzere kritiek op het werkstuk, vooral omdat de resultaten in verband worden gebracht met het homeopathische principe. Homeopathie is gebaseerd op de theorie van het similia-principe en wordt gekarakteriseerd door de toegenomen werkzaamheid bij toenemende verdunning. In de studies van Van Wijk worden normale concentraties toegepast, niks geen hoge 'potenties'. Ook dat zij zo; Van Wijk probeert daar, niet erg overtuigend, een rechtvaardiging voor te vinden. Het lijkt echter ontwaarschijnlijk dat de echte lage concentraties niet zijn 'geprobeerd'. Een positief resultaat zou immers zeer van pas komen. Als deze veronderstelling juist is, is het erg opvallend dat de gevonden resultaten niet zijn gepubliceerd.

Het ware voor de aanhangers van het similia-principe ook gewenst geweest dat de onderzoekers zouden hebben aangetoond dat ook bij de door hen toegepaste concentraties het effect toeneemt als de concentratie wordt verlaagd. Helaas, de auteurs laten na zo'n omgekeerde dosis-werking relatie te laten zien, sterker nog, er wordt zelfs niet over gesproken. En dat doet mijn inziens de deur nog eens dicht.

De publiciteit

De vraag is natuurlijk wat we met zo'n publikatie als die van de groep van Van Wijk aanmoeten. Negeren? Nee, het zijn gevaarlijke documenten in de handen van producenten van homeopathische produkten. Steeds weer wordt er willens en wetens naar publikaties als die van Benveniste, van Knipschild en nu die van Van Wijk verwezen. "Vertrouw op homeopathie, zie de studie van Van Wijk". Publikaties als de nu bekritiseerde zullen niet snel in de gewone wetenschappelijke tijdschriften verschijnen. Maar je kunt ze natuurlijk altijd zelf uitgeven. Of bijvoorbeeld een stichting of vereniging gebruiken. Of proberen de hoedster van de wetenschap, de universiteit, voor je kar te spannen. Dat is Van Wijk, en VSM, gelukt. Niet alleen blijkt de Universiteit Utrecht kennelijk weinig kritisch te zijn in dit soort gevallen, ze beschouwt de studie kennelijk zo belangrijk dat er in de promotionele activiteiten van deze universiteit melding van wordt gemaakt.

De rol van de overheid

Het wordt tijd dat de overheid eens wat beter gaat letten op haar taak ten aanzien van de aanprijzingen van wat als geneesmiddel wordt aanbevolen. Jarenlang wordt al geaarzeld met betrekking tot een verplichte, normale registratie, ook voor homeopathische produkten. Zoiets lijkt moeilijk te zijn, zonder dat duidelijk is waarom dan wel. Maar ook ten aanzien van reclame zijn maatregelen gewenst. En hier zijn er toch simpele regels? Het is toch eenvoudigweg verboden om medische claims te bezigen voor niet geregistreerde produkten? En ten aanzien van reclame voor geneesmiddelen, laten we voor één keer de produkten zomaar eens noemen, toch ook nog zoiets als een code waarin de georganiseerde industrieën afspreken aan welke regels men zich zal houden. "Vertrouw op homeopathie", waarom eigenlijk? Omdat publikaties als die van Van Wijk iets willen doen geloven? Nou, dan zijn er heel veel meer publikaties waaraan je zou kunnen ontlenen dat er geen reden is op de homeopathie te vertrouwen. En daar zou de overheid ook eens op kunnen letten: geen bewijs voor effectiviteit zou toch tot verbod op verkoop moeten leiden?

H. Timmerman.

Correspondentie

"Allopathische geneesmiddelen"

In een artikel in het Pharmaceutisch Weekblad nr 45 van onze voorzitter, de heer C.N.M. Renckens, en ook in ons eigen Actieblad zelf kom ik meer dan eens het woord "allopathie" tegen. Naar mijn weten is het begrip "allopathie" door homeopathen uitgevonden en daarmee impliciet onzinnig. Homeopathen kennen aan het begrip "allopathische geneesmiddelen" de betekenis toe van geneesmiddelen die tegengestelde (letterlijk: vreemd of van buiten af) verschijnselen effectueren als de ziekte die men wil genezen. Dit zoals bekend in tegenstelling tot homeopathische middelen die juist dezelfde uiterlijke verschijnselen geven als de ziekte zou kunnen doen. Voor de meeste huidige vormen van pharmacotherapie is het begrip "allopathie" een volstrekt onzinnige en simplistische weergave. Te denken valt aan ondermeer substitutietherapieën zoals met insuline of thyroxine, profylaxe met vaccins, hypertensiebestrijding met bijvoorbeeld ACE-remmers, SSRI's bij vitale depressies, enz., enz., enz. Kortom het woord "allopathie" past slechts bij de naïeve en simplistische denkwijze van homeopathen.

Ik stel dan ook voor dat in navolging van o.a. de inspectie volksgezondheid wij uitsluitend spreken van:

1: geneesmiddelen (en niet allopathische- of reguliere geneesmiddelen);
2: homeopathische middelen (en niet homeopathische geneesmiddelen).

R.M. Veldmeijer, Ouderkerk aan den IJssel.

U heeft volkomen gelijk. Ook ik heb een enorme afkeer van het woord 'allopathie', een soort scheldwoord, dat door de homeopaat wordt gebruikt om te suggereren, dat er twee gelijkwaardige, concurrerende types geneesmiddel zouden bestaan. Ik vermijd het woord dan ook zo veel mogelijk. Als ik het al eens gebruik, dan is er sprake van een 'slip of the pen' van het meest vervelende soort. Het stuk, dat De Vries en ondergetekende in het Pharmaceutisch Weekblad nr. 45 van 1994 schreven, heb ik driemaal nagelezen, maar ik kwam daarin gelukkig het woord allopathie niet tegen! Ik wil echter hierbij beloven, dat voortaan ieder die mij op het gebruik van die afschuwelijke term betrapt, vorstelijk beloond zal worden. (En daarbij mag rustig gedacht worden aan een Kwatta-reep of aanverwant lekkers!) Overigens wilde ik dat de woordkeus van VWS en inspectie zo zorgvuldig was als de heer Veldmeijer stelt. De heer mr. drs. J.A. Lisman, verbonden aan het ministerie van VWS, die in hetzelfde nummer van het Pharmaceutisch Weekblad de voorgenomen regelgeving met betrekking tot de homeopathica uiteenzette, gebruikte helaas het woord 'allopathische middelen' in zijn stuk. Ook de hoofdinspecteur farmacie en medische technologie, de heer P.H. de Vree, sprak in een toespraak tot NEHOMA op 18 november 1994 herhaaldelijk van 'allopathie'. Het kan zijn, dat hij zich in dat zwakbegaafde gezelschap in voor hen zo begrijpelijk mogelijke taal uitdrukte, maar betreurenswaardig blijft het wel. Zoals wij het overigens ook betreurenswaardig en onbegrijpelijk vonden, dat De Vree in diezelfde toespraak NEHOMA, die zijn tienjarig bestaan vierde (waar blijft de tijd?), veel voorspoed toewenste.

C.N.M. Renckens.

Over Voll, Popp e.a.

"Homeopathie begint, waar wetenschap ophoudt"

Fred Neelissen is tandarts te Overveen en voor onze lezers bepaald geen onbekende (*Actieblad* maart 1989). De reden daarvoor is, dat Neelissen niet gewoon tandarts is, maar een homeopathisch tandarts, die daarnaast nog zeer vaardig is op het gebied van de electro-acupunctuur van Voll (*Actieblad* januari 1990). Neelissen voert nog slechts op parttime-basis een gewone tandheelkundige praktijk, maar besteedt meer aandacht aan zijn alternatieve praktijk. Hij neemt daarbij ook patiënten in behandeling, die men bij een tandarts niet zo snel zou verwachten. Last van duizeligheid, moeheid, allergie, darmontstekingen, hartproblemen: bij Neelissen kan men terecht! Neelissen, die vroeger in de Nederlandse Maatschappij voor Tandheelkunde (NMT) een redelijk gezaghebbend man was en ondanks zijn kwakzalverijen nog steeds lid is van de afdelingsraad Haarlem en omstreken van de NMT, was de eerste voorzitter van de door VSM krachtig in het zadel geholpen Nederlandse Vereniging van Homeopathisch Tandartsen (NVHT).

In die kwaliteit deelde hij in interviews mee, dat ziekten en klachten ten gevolge van amalgaam prima met behulp van de electro-acupunctuur van Voll konden worden opgespoord. Hij is regelmatig te vinden in de brievenrubriek van het *Nederlands Tandartsenblad* (NT) en het wetenschappelijke *Nederlands Tijdschrift voor Tandheelkunde* (NTT), waar hij zijn alternatieve opvattingen met verve uitdraagt. Voorzitter van de NVHT is hij niet meer, maar hij heeft zeker een waardig opvolger gevonden in de Uitgeester tandarts Heintzberger. Deze is niet alleen praktiserend homeopaat, maar hij heeft ook uitgesproken opvattingen over het werkingsmechanisme van die duistere geneeswijze.

Zo stelde Heintzberger in het advertorialblad *Tandartspraktijk* van februari 1994, dat 'homeopathie begint waar wetenschap ophoudt'. Hij wees daar ook op de 'ontdekkingen' van de Duitse celbioloog Popp (die geen enkel artikel in een goed peer-reviewed tijdschrift heeft gepubliceerd), die meent dat cellen biofotonen produceren ('een soort electro-magnetische frequentie') en dat de werking van homeopathie zou berusten op het uitstralen van een electro-magnetische frequentie, die voor elke cel zeer specifiek zou zijn. Ook beroept Heintzberger zich op de Duitse natuurkundige Burgard Heim, die 'het bestaan van de 4e, 5e en 6e dimensie heeft aangetoond met een nauwkeurigheid van minstens acht cijfers achter de komma'. (Op feestjes klaagt hij tegen zijn vrienden: 'Mijn vrouw begrijpt mij niet!')

Geen wetenschappelijke onderbouwing

De heer J.W. Copius Peereboom is toxicoloog/milieukundige en was, hij is inmiddels gepensioneerd, eerder directeur van het Instituut voor Milieuvraagstukken van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij is na zijn pensionering niet gaan genieten van zijn hobby's, maar blijft het Nederlandse volk waarschuwen voor de gevaren van milieuverontreiniging. Omdat echte ziekte ten gevolge van milieuvervuiling nog steeds maar moeilijk aantoonbaar is, heeft de heer Copius Peereboom ook zijn toevlucht genomen tot de alternatieve geneeskunde om de 'milieu-ziekten', die volgens hem zeer veel voorkomen, te diagnostiseren en vervolgens ook te behandelen. Hij beschrijft in een artikel in het kwakzalversblad *Tijdschrift voor Integrale Geneeskunde* (1994; 9 (5) 193-194), dat reguliere artsen ('deze machtige groep medici') te weinig oog hebben voor milieuziekten en vindt dat alternatieve artsen zich in dit opzicht gunstig onderscheiden. Deze 'klinisch-ecologisch werkende' artsen zijn er nog maar weinig. (Een voorbeeld is de Bossche reumatoloog J.R. Tisscher, die zich zelf ook klinisch ecoloog noemt en behalve als zodanig ook bekendheid geniet door zijn propaganda voor het Chinese natuurprodukt Chien Pu Wan, dat volgens hem helpt bij spier- en gewrichtspijnen.) In het artikel van Copius Peereboom wemelt het van de uitspraken, waarvoor elke wetenschappelijke onderbouwing ontbreekt. Hij stelde o.a., dat de meeste mensen, die 30-40 jaar in een sterk verontreinigd werkmilieu hebben gewerkt, meestal in de WAO zitten. Een 'onderzochte groep in Wenen' vertoont tekorten aan essentiële spore-elementen en is bovendien nog eens vergiftigd door te hoge lood-, kwik- en cadmiumbelasting. Maar liefst 91% van de onderzochte groep zou hieraan lijden!

Ook zou de hoge milieubelasting in ons land tot de ontwikkeling van vele allergieën leiden. Uitgedokterde patiënten, die door de reguliere geneeskunde naar de psychiater worden verwezen, kunnen door alternatieve artsen en orthomoleculairen prima worden geholpen. 'De aard van de overgevoeligheid kan nader worden omschreven en geïnterpreteerd via de bioresonantietherapie, de sublinguale druppeltest, electro-acupunctuur en dergelijke'. Therapeutisch, aldus Copius Peereboom, kunnen bepaalde desensibilisatiemethoden en homeopathische methoden goede resultaten opleveren. Naar aanleiding van dit artikel richtte ons bestuurslid Timmerman zich in een persoonlijk schrijven tot de auteur met een verzoek om opheldering en toelichting, maar de heer Copius Peereboom gaf er de voorkeur aan op zijn vragen en bezwaren niet in te gaan. Hij reageerde zelfs in het geheel niet.

Steeds maar: de amalgaam-bangmakerij

Toen de redactie van het VPRO actualiteitenprogramma Lopende Zaken, dan ook aandacht wilde besteden aan de amalgaam-discussie, die in de tandheelkundige vaktijdschriften en de damesbladen woedt, had zij het bij de keuze van de 'deskundigen' niet moeilijk. Behalve de voorzitter van de NMT, Van den Hul, en de tandheelkundig adviseur van VWS, Van den Heuvel, werden natuurlijk uitgenodigd..... Neelissen en Copius Peereboom. Het werd een gedenkwaardig programma op die zesde november 1994. De programma-maker Jurgen Jude legde in elkaar steeds afwisselende vraaggesprekken met de vier genodigden de alarmerende uitspraken van de toxicoloog en de nu 'biologisch tandarts' hetende Neelissen steeds op indringende wijze voor aan de beide reguliere tandartsen.

Het programma ging voor een groot deel van de tijd over de giftigheid van kwik en over de vergaande maatregelen, die thans in Duitsland zijn genomen met betrekking tot amalgaam. Toen Van den Hul eenmaal liet vallen dat de amalgaam-bangmakerij afkomstig was uit bepaalde alternatieve kringen, werd hem dat meteen onmogelijk gemaakt door de interviewer, die daarvan niets wilde weten. En inderdaad de beide alterneuten waakten er zorgvuldig voor om ook maar één moment argumenten uit de alternatieve geneeskunde te hanteren. Amalgaamvergiftiging wordt volgens Neelissen niet door electro-acupunctuur vastgesteld (hij doet in zijn eigen praktijk niets anders!), maar natuurlijk met kwikmetingen in bloed, speeksel en urine voor en na toepassing van de chelator DMSO. De beide reguliere tandartsen bleven rustig doch beslist de paniekverhalen afwijzen, maar toonden geen enkele verontwaardiging of ongerustheid over de kwalijke praatjes van hun opponenten. Deze beide brachten hun verhaal overigens ook op rustige en bijna geleerde wijze, zodat de conclusie voor de leek niet eens zo gemakkelijk te trekken zal zijn geweest.

Eén van die leken was het Tweede-Kamerlid T. Varma (Groen Links), die dan ook in de gepresenteerde gegevens aanleiding vond om minister Borst te vragen of die bereid was het gebruik van amalgaam te verbieden, "als niet onomstotelijk vastgesteld wordt dat amalgaam op geen enkel moment schadelijk is voor de gezondheid". De minister heeft inmiddels geantwoord: er is geen reden voor een

verbod op het gebruik van amalgaam. Een verband tussen bepaalde ziekten en amalgaamvullingen in het gebit is nooit aangetoond. Vrijkomend kwik uit amalgaamvullingen blijft ver onder de veiligheidsnormen. En de overdreven voorzichtigheid van het Duitse Bundesgesundheitsamt wordt door geen enkel ander Europees land of door de WHO gedeeld. Tenslotte deelde de minister mee, dat de Gezondheidsraad in 1995 een advies over het gebruik van amalgaam zal uitbrengen.

Waarmee de storm in het glas water waarschijnlijk voorlopig weer is geluwd. Wilt u even spoelen?

Fontijn's lintje: zilver, geen goud

'Schudden is heel belangrijk: maar niet gewoon even wat heen en weer schudden, nee krachtig op en neer, zoals Hahnemann omschreef, op een boek slaan'.

J.L. Fontijn.

J.L. Fontijn.

Het tegenwoordige directieteam van VSM: J.H. Roosenboom (met baard), F. Bech (de topman), drs. M.D. Dicke. "En nu: de handen in elkaar en schudden maar!"

Ook hooggeplaatste personen kunnen zich wel eens vergissen of een minder goede dag hebben. Deze menselijke zwakheden zouden, binnen het kader van het nog altijd wat ondoorzichtige systeem van de koninklijke onderscheidingen, aansprakelijk gesteld kunnen worden voor de zeldzame fouten, die ons geliefd vorstenhuis maakt bij het verlenen van dit type onderscheidingen. Werden wij enkele jaren geleden opgeschrikt door het bericht, dat het hare majesteit had behaagd om de Nederlandse Vereniging ter bevordering der Homeopathie (de patiëntenvereniging) het predikaat koninklijk toe te kennen, in november jongstleden viel uit de krant te vernemen, dat de voormalige VSM-apotheker Fontijn 'vanwege zijn bijzondere verdiensten voor de homeopathie' door de koningin werd verheven tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau!

De oppervlakkige toeschouwer zal zich natuurlijk hebben afgevraagd waarom onze vorstin iemand zou ridderen, die de homeopathie bevorderd heeft. Het ging immers vooral ten gunste van zijn eigen portemonnee: de zakenman-apotheker Fontijn is er ongetwijfeld miljonair van geworden. En dat dankte hij bovendien ook nog in niet geringe mate aan het politieke wanbeleid, dat ervoor zorgde dat de homeopathica jarenlang volstrekt ten onrechte in het ziekenfondspakket waren opgenomen. (Pas in 1993 besloot de politiek de homeopathie definitief uit het verstrekkingenpakket te gooien vanwege het niet voldoen aan de criteria, opgesteld door de Commissie-Dunning). Na zijn afscheid van VSM in 1990 wijdde Fontijn zich aan de internationale bevordering der homeopathie en aan zijn voorzitterschap van NEHOMA. Ook daarin verloor hij de commerciële belangen van zijn VSM natuurlijk geen seconde uit het oog, want zoals hij bij zijn afscheidsinterview in het VSM-blaadje al zei: "Het accent van mijn werkzaamheden zal nu gaan liggen op overkoepelende werkzaamheden binnen de Schwabe-holding en de internationale ontwikkeling van de Schwabe Homeopathie-groep, waarvan VSM deel uitmaakt".

Voor al diegenen, die niet zo thuis zijn in de waarde en rangorde van de diverse koninklijke onderscheidingen, hier eerst een korte bijscholing. Die is nodig om de prangende vraag te beantwoorden of dat ridderschap in de Orde van Oranje-Nassau nu een hoge onderscheiding is en wie er nu eigenlijk zoiets ontvangen. Welnu, ons land kent drie ridderorden: de Militaire Willemsorde, de Orde van de Nederlandse Leeuw en de Orde van Oranje-Nassau. De eerste is bestemd voor militairen, die zich op het bekende terrein van 'moed, beleid en trouw' hebben onderscheiden. Hij bestaat uit vier klassen. De Orde van de Nederlandse Leeuw, ingesteld in 1815 door koning Willem I, is een vererende onderscheiding voor alle Nederlanders, die bewijzen geven van beproefde vaderlandsliefde, bijzondere ijver en trouw in het volbrengen hunner burgerplichten of buitengewone bekwaamheid in wetenschappen of kunsten. De Orde van Oranje-Nassau tenslotte, ingesteld in 1892 in naam van Koningin Wilhelmina, is een vererende onderscheiding voor hen, die zich jegens de Nederlandse staat of maatschappij op bijzondere wijze verdienstelijk hebben gemaakt. De orde bestaat uit vijf klassen: Grootkruis, Grootofficier, Commandant, Officier en als laatste en laagste de Ridder. Aan de Orde is een eremedaille en een versiersel verbonden. Het versiersel vermeldt op één zijde de woorden 'Je maintiendrai' en op de andere kant 'God zij met ons'. Voor de eerste vier klassen is de uitvoering in goud, voor de ridders betreft het zilver. De versierselen worden in de praktijk nauwelijks gedragen en de uiterlijke herkenbaarheid van de laureaten blijft meestal beperkt tot een 'knoopsgatversiersel' in het linker knoopsgat.

Met enige tevredenheid kan dus geconcludeerd worden, dat onze verontwaardiging over dat lintje beperkt kan blijven: er is in ieder geval geen sprake van erkenning wegens bekwaamheid op het gebied van de wetenschap! Het uitbouwen van een klein apotheekje tot een miljoenenbedrijf met een omzet van ruim dertig miljoen gulden per jaar en met zo'n honderdtachtig medewerkers kan met enige fantasie maatschappelijk gezien wel als 'verdienstelijk' worden beschouwd. Werk, werk en nogmaals werk! Dat zijn bedrijf uitsluitend kwakzalversprodukten in de handel bracht, daar moet men zich dan natuurlijk wel even over heen zetten. (Drugsbaronnen worden toch ook niet onderscheiden?) Maar, ach, handel is handel en het zou kunnen zijn, dat iemand, die geen nep maar een echt nuttig produkt maakt misschien wel een hogere onderscheiding ten deel zou kunnen vallen.

Ook een andere redenering is echter mogelijk: getuigt het misschien niet juist van een fijn maatschappelijk 'Fingerspitzengefühl' van onze vorstin om één keer in de tien jaar een beperkt gebaar te maken richting alternatieve geneeswijzen? "Vooruit", denkt Zij dan, "elk jaar ontvangen tientallen, misschien wel honderden verdienstelijke landgenoten, werkzaam in de reguliere geneeskunde, een koninklijke onderscheiding. Laat Ik dan ééns per tien jaar de allerlaagste onderscheiding (geen goud, maar zilver), maar eens toekennen aan een bevorderaar van homeopathie of andere dubieuze geneeswijze. Zo blijf Ik in ieder geval koningin van alle Nederlanders, ook van kwakzalvers en hun lichtgelovige slachtoffers".

Hoe langer wij erover nadenken, hoe meer wij ervan overtuigd raken: er is geen sprake geweest van een slechte dag of een moment van onoplettendheid, nee: het is bewust beleid van een zeer wijze koningin. Wij kunnen ons derhalve weer vol trouw rond de troon van Oranje scharen en spreken de verwachting uit, dat het nu wel weer een jaar of tien zal duren voor de volgende alterneut zijn lintje ontvangt. Voorwaar, een geruststellende gedachte.

Drs. A.L. Ternee.

Minister Borst-Eilers antwoordt

Naar aanleiding van het protest tegen de afvaardiging van alternatieven in het z.g. management-comité van het COST B-4 project vervat in een brief van de Vereniging tegen de Kwakzalverij aan de Vaste Kamercommissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport ontving de Vereniging een brief van minister dr. E. Borst-Eilers. Het protest is afgedrukt op pag. 4 en 5 van dit nummer. Hieronder volgt de brief van de minister:

Uw brief van 28 januari 1995 geeft mij aanleiding het volgende op te merken:

1. **de voordracht is niet via mijn ministerie gelopen: Economische Zaken heeft zich rechtstreeks gewend tot de secretaris van de voormalige commissie "Alternatieve Behandelwijzen en Wetenschappelijk onderzoek" van de Gezondheidsraad. De heer Engelbart was lid van de werkgroep, ingesteld door die commissie;**

2. **in februari 1992 is via het gangbare kanaal (het toenmalige blad Technieuws Europa) de totstandkoming van het nieuwe COST-project inzake alternatieve behandelwijzen aangekondigd. Deze aankondiging is in 1993 nog enige malen herhaald;**

3. **de Commissie Ontwikkelingsgeneeskunde van de Ziekenfondsraad heeft een onderzoeksvoorstel naar de effectiviteit van acupunctuur bij tennisellebogen gehonoreerd.**

Hopelijk heb ik hiermede uw brief voldoende beantwoord.

Hoogachtend,
De Minister van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport
(w.g.) E. Borst-Eilers

Bram Jonas, nestor onder de noordelijke magnetiseurs

Neen, ze willen niets weten van de Jomanda"s, de Rabindra's of van de Tubbergense gebedsgenezeres: drie magnetiseurs uit de stad Groningen hebben een eigen vereniging opgericht. Nestor van het gezelschap dat tien leden telt, is de 65-jarige Bram Jonas, die achttien jaar ervaring heeft als magnetiseur. En dat "elke dag van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat".

Het Nieuwsblad van het Noorden ging praten met Bram Jonas en de dames Margaretha van der Molen (31) en Wilma Snitjer (33) en fotograaf Jaap Knigge kwam er bij om dit drietal te fotograferen. De vereniging blijkt inmiddels een beoordelingscommissie te hebben. Neen, nieuwe leden worden niet zomaar aangenomen. Er is nu eenmaal veel kaf onder het koren en de jonge vereniging wil alles in het werk stellen om tot een goede relatie met reguliere artsen te komen.

Doel van de jonge vereniging is, hoe kan het anders, te komen tot erkenning van het beroep paranormaal genezer en samenwerking met alternatieve en reguliere geneeswijzen. Men wil geen patiënten die niet eerst contact hebben gehad met huisarts of specialist. Vast tarief voor een behandeling is 25 gulden. "Als magnetiseur word je niet rijk", betoogde Jonas. Trouwens, Margareth van der Molen heeft nog een deeltijdbaan als receptioniste. Wilma Snitker heeft inmiddels haar baan bij de politie opgegeven. Ze zit dan ook al vijf jaar 'in het vak'.

De Noordelijke Vereniging van Magnetiseurs blijkt zich overigens wel bewust dat het tegen de stroom inroeien zal blijven. "We worden even vaak geprezen als verketterd", verzucht Jonas. Het is de bedoeling dat de jonge vereniging oefenavonden gaat houden, discussie-bijeenkomsten organiseert over de ethiek van 'het vak' en over medische vraagstukken en workshops zal organiseren. Dat belooft dus nog wat, daar in Groningen.

Hoogleraar zet de tanden in Q10

Swing levend, zo luidde de titel van een blad, dat onlangs hier en daar huis aan huis werd verspreid. Daarin werd fors reclame gemaakt voor een soort voedingssupplement, Q10. Het dagelijks gebruik zou van gunstige invloed zijn op het tandweefsel. Dat Q10 is een zogenaamd co-enzym dat als elektronen acceptor een belangrijke rol speelt in de stofwisseling. In dat Swing levend kwam ook een tandarts aan het woord, die in Amsterdam praktizeert. Hij verkondigde dat Q10 een uiterst nuttig voedingssupplement is dat parodontitis kan genezen. Hij maakte zelfs melding van niet minder dan 400 succesvolle behandelingen.

Prof. dr. W. Beertsen, voorzitter van de vakgroep Parodontologie van ACTA (de tandartsen-opleiding van de Universiteit van Amsterdam en van de Vrije Universiteit) heeft naar deze bevinding van de hoofdstedelijke tandarts navraag laten doen. Neen, het gold hier geen wetenschappelijk onderzoek. Het ging slechts om "een waarneming uit de praktijk", zo liet de tandarts weten.

In het Nederlands Tandartsenblad geeft prof. Beertsen het volgend commentaar:

- Q10 deficiënties zijn niet bekend;
- er is geen onderzoek dat lege artis (dubbelblind e.d.) is uitgevoerd en waaruit de gunstige effecten van Q10-suppletie op de parodontale gezondheid blijken. Hoewel er publikaties over Q10 door Pharma Nord (de producent) aan ons werden verstrekt, blijkt bij bestudering van dit materiaal dat geen van de studies wordt gekenmerkt door een wetenschappelijk verantwoorde opzet. Publikaties over Q10 in de betere internationale tijdschriften op het gebied van de parodontologie zijn ons niet bekend. De vakgroep Parodontologie van ACTA betreurt dat op een vrij schaamteloze wijze de indruk wordt gewekt dat Q10 als voedingssupplement ter bestrijding van parodontis kan worden aangewend. Wij betreuren dit des te meer omdat deze actie de aandacht afleidt van waar het in de parodontologie eigenlijk om gaat: plaque-beheersing.

Stellingen

Homeopathie is vergelijkbaar met van een kater trachten te herstellen door malt bier te drinken.

Rob Berg, Universiteit van Utrecht.

* * *

Gezien de lange behandelperiode is het mogelijk dat geslaagde homeopathische behandelingen gevallen zijn waarbij de klacht vanzelf verdwenen is.

Ingrid J. Schippers, Rijksuniversiteit Groningen.

* * *

Heksen

Healing, Magic and Belief in Europe, 15th-20th Centruries, was de titel van de conferentie in Winschoten, georganiseerd door het Huizinga Instituut en de Amsterdamse *Foundation Research Magic and Witchcraft.* Vier dagen zouden gespecialiseerde historici uit de hele wereld *papers* over dit onderwerp presenteren. Hoewel het een besloten conferentie was, had ik na enig aandringen toch toestemming gekregen van het wetenschappelijk committee om een verhaal te houden over het placebo-effect.

Al na enkele inleidingen besefte ik getuige te zijn van een wondere wereld, die geheel verschilde van het wetenschappelijk bedrijf zoals ik dat kende. Al in het begin werd de opinie geventileerd dat het positivisme niet geschikt was als model om historische verschijnselen te onderzoeken. Nu wil het geval dat sinds August Comte in 1842 de *Cours de philosophie positive* schreef deze benaderingswijze eigenlijk gemeengoed is geworden in de verdere westerse wetenschap. Comte vond dat de wetenschap zich aan de feiten diende te houden en niet uit moest gaan van uitgangspunten die oncontroleerbaar waren.

Het was onjuist, zo meldde een Engelse historicus die gespecialiseerd was in de demonologie, met een moderne positivistische bril te kijken naar historische verschijnselen als hekserij, bezetenheid of duiveluitdrijving. Wanneer iedereen tijdens een historische periode in bezetenheid geloofde was dat werkelijkheid en waren wij niet gerechtigd daar vraagtekens bij te zetten. Dit fascinerende uitgangspunt bezorgde me een onrustige nacht. Voor mijn geestesoog spookten engelen die op naaldpunten dansten, mensen die in weerwolven veranderden, heksen die op bezems naar hun heksensabatten suisden en een wereld die eerst plat was maar zich toen omkrulde tot een bol.

Toen ik aan de beurt was en vertelde dat mensen soms beter worden wanneer ze ten onrechte menen een werkzame behandeling te krijgen en dat je dat kon illustreren aan de verschillen die er momenteel waren in de beoefening van de geneeskunde in diverse westerse landen, viel dat als een stok in een kippenhok. Mij werd op indringende wijze gevraagd wat de relatie was van dit vertoog met het thema van de conferentie en toen ik probeerde uit te leggen dat er in de tijd voor deze eeuw vrijwel geen werkzame medicijnen in Europa voorkwamen zodat alle *healing* in de voorliggende periode op *belief* berustte en weliswaar *magic* leek maar in feite verklaard diende te worden door het placebo-effect waren de rapen gaar.

Ik besefte dat ik geheel op eigen risico iets gevaarlijks had gedaan: ik was de grens naar een ander wetenschappelijk territorium overgestoken zonder mij tevoren op de hoogte te stellen van de zeden en gewoonten in dat gebied. Mijn aanwezigheid werd geduid als imperialisme, ik was gekomen, zo meende men klaarblijkelijk, om verschijnselen uit het historische domein te jatten en ze te heretiketteren met een medische verklaring. De gelederen werden gesloten en het was duidelijk dat het gebied van de vijftiende tot de twintigste eeuw niet toegankelijk was voor mijn schennende voet.

Enigszins versuft luisterde ik naar de volgende voordrachten waarin gewone mensen eerst in heiligen veranderden en vervolgens in heksen, naar miraculeuze genezingen in Duitsland, Spanje en Ierland, verloskundige heksen, homeopathische bekeringen en in trance verkerende diagnosten. Peinzend vroeg ik mij af of het verleden niet te belangrijk was om alleen aan historici over te laten

Peter Bügel

(Deze column verscheen eerder in Het Parool)

Knijp uw neus dicht: een urine-fetichist!

In zijn column in het weekblad Intermediair heeft Marcel Hulspas ons een merkwaardige gezondheidsmaniak voorgesteld in de persoon van Coen van der Kroon. Deze persoon drinkt elke dag minimaal één glaasje van zijn eigen urine. Coen ondergaat als gevolg daarvan allerlei heilzame effecten. Zo heilzaam dat hij het nog nodig vond om over zijn onsmakelijke gewoonte een boekje te schrijven. Nederlandse uitgevers bleken er niet alle zin in te hebben maar in Duitsland was er een uitgeverij, VGS genaamd die de handschoen opraapte en er een boekje Die goldene Fontäne van maakte. Het is ongelooflijk, maar het is, verzekert ons Hulspas een kassucces geworden. Nu wilde ook een Nederlandse uitgever er wel aan. Uitgeverij Altamira geeft het manuscript van de urine-fetichist uit onder de truttige titel "Urine, een bron van gezondheid".

Het boekje moet in januari of daaromtrent zijn verschenen, maar we hebben er nog niet veel van bemerkt. Niet veel? Niks! Maar misschien hadden wij op 23 maart jongstleden in Amsterdam het alternatieve festival moeten bezoeken dat daar door het tijdschrift Onkruid was georganiseerd en waar men nu eenmaal een uitgelezen koor van verknipte wonderdoeners kan verwachten.

Keren we dus nog even terug naar de column van Marcel Hulspas waarin hij nog even het thema van de urinedrinkers verder uitwerkt: "Of u nu een glaasje urine drinkt of een duik neemt in de gouden fontein, het is allemaal amaroli. Althans, zo noemen Indiase yogi's de dagelijkse consumptie van de kleine boodschap. Ook zij zijn tevreden gebruikers. Een bekertje ochtendurine, zo wordt ons verzekerd, verbetert de meditatie. Twee jaar geleden kwamen twee Australische onderzoekers met een mogelijke verklaring. Ochtendurine bevat een behoorlijke hoeveelheid van het hormoon melatonine, tijdens de kleine uurtjes geproduceerd door de pijnappelklier. Over de rol van dit hormoon is weinig bekend, mogelijk heeft het invloed op ons dag-nachtritme, maar het werkt in ieder geval slaapverwekkend en pijnstillend. Mills en Faunce, van de universiteit van New South Wales, vermoedden dat de yogi beide effecten benut. Mediteren, zo blijkt uit hersenonderzoek, is weinig anders dan een dutje doen, en als je daarbij urenlang stilzit, met opgevouwen benen, is een pijnstiller ook niet weg.

Na de yogi's en de Duitsers zullen binnenkort ook vele Nederlanders deze heilzame effecten kunnen ervaren. En dank zij Coen van der Kroon drinken ze dan geen pis, maar laven zij zich aan de Gouden Fontein".